

הריסת בתים

"אסור למעצמה הכובשת להחריב נכסי מקרקעים... השייכים ליחיד... אלא אם כן היו פעולות צבאיות מחייבות לחלוטין את ההחרבה..."

אמנת גינבה בדבר הגנת אזרחים בימי מלחמה, סעיף 53

במוקד, גם אם היה מדובר בחשד בלבד, בבהילות. מאז תחילת השנה הגיש המוקד 37 עתירות לבג"ץ בנושא בשמן של כ-50 משפחות. הטיעונים המשפטיים, העומדים בבסיס עתירות אלו, נוגעים לחובתו של מפקד צה"ל באזור לקיום הליכים הוגנים ולהפעלת שיקול דעת סביר. חובות אלו כוללות הוצאת צו הריסה המסתמך על ראיות מבוססות, מתן זכות שימוע וזכות ערעור למשפחה ושמירה על עקרון המידתיות, באופן שתמוזער הפגיעה בחפים מפשע.

מתחילת האינתיפאדה הנוכחית הרס צה"ל בשטחים מאות בתים, בהם התגוררו אלפי אזרחים.¹³ עם ההחלטה על גירוש בני משפחות של חשודים בביצוע פיגועים, אימץ הקבינט הבטחוני מדיניות של הריסת בתי משפחות של אותם חשודים, ככלי העיקרי בלחימה בתופעת פיגועי התאבדות. במהלך ששת החודשים שבין יולי לדצמבר 2002, נהרסו יותר ממאה בתים, זאת בהשוואה לארבעה-עשר בתים שנהרסו כענישה על מעשי בן משפחה מתחילת האינתיפאדה ועד לחודש יוני 2002. במקביל, המשכו כוחות הביטחון במדיניות ה"חישוף" - הרס בתים ועקירת שדות ומטעים - באזור בו בוצע פיגוע, מדיניות אשר הגיעה לשיאה בהרס בתים על יושביהם במחנה הפליטים גינן בחודש אפריל.¹⁴ פעילות המוקד בנושא זה נסקרה בדו"ח הפעילות הקודם.¹⁵

הריסות רבות בוצעו ללא שהוצא צו הריסה, ללא מתן אפשרות למשפחה להשמיע את טיעוניה כנגד הריסת ביתה וללא מתן זמן להוצאת חפצים מהבית. עקב סיבות אלו, ומפאת התוצאה הקשה, טופלו הפניות שנתקבלו

13. על-פי נתוני בלם נהרסו מאז חודש אוקטובר 2000 כ-800 בתים שאיכלסו יותר מ-6,000 איש בפעולות "חישוף", ענישה והריסות מינהליות של צה"ל בגדה המערבית ורצועת עזה. www.btselem.org.

14. הודאה מסויגת על ההתרחשויות במחנה הפליטים גינן מופיעה אף בתשובת המדינה בעתירה לבג"ץ בנושא: "... היו בתים שאנשים יצאו לאחר שהדחפור פגע באחד מקירות הבית...". הודעה מטעם פרקליטות המדינה, בג"ץ 2977/02 **עדאלה וקאנון (LAW)** נ' **מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית**, פ"ד נו(3), 6.

15. המוקד להגנת הפרט, **זוח פעילות לתקופה ינואר-יוני 2002**, עמ' 47-49.

משפחות נוספים. בערבו של אותו יום הוגשה עתירה נוספת בשם 16 משפחות נוספות. (תיק 17963)

מטרת העתירות היתה לחייב את צה"ל לנהוג על-פי פסיקת בג"ץ במהלך האינתיפאדה הקודמת: להודיע מראש על ההריסה על-מנת לאפשר למשפחות המתגוררות בבתים לשטוח את טענותיהן, כדי להעביר את רוע הגזירה או לתת בידן זמן להציל את מיטלטליהן. בג"ץ הוציא צו ביניים שאסר על הריסת בתי המשפחות בשמן הוגשו העתירות, עד לדיון. למחרת פנו עוד שש משפחות למוקד, שפנה בשמן לרשויות בבקשה שלא להרוס את הבתים עד להכרעת בג"ץ בעתירות. ב-6 לאוגוסט דחה בית המשפט את העתירות והפקיד בידי המפקד הצבאי את הזכות להחליט מי מבין המשפחות זכאית לקבל הודעה מראש על הריסת ביתה ומי לא. בכך הפך בג"ץ את החריג לכלל - עד כה חלה חובת מתן זכות שימוע, מלבד בנסיבות צבאיות חיוניות ומיידיות שעולות במהלך ביצוע פעולה מבצעית. מעתה - לפי בג"ץ - הריסה עונשית של בית משפחה יכולה להיחשב פעולה מבצעית כשלעצמה, ומכאן שכל סיכון לפעולה או לחיילים המבצעים אותה, יבטל את הצורך במתן זכות הטיעון למשפחה. הצבא מתייחס לפסיקה זו כהמחאה פתוחה, ומאחר שלטענתו, הודעה מראש על הריסת בית יכולה לגרום למילכודו או להצבת מארב בסמוך לו כנגד הכוחות ההורסים, לא ראה כל צורך לשנות ממנהגו ולהוציא צווי הריסה או להעניק זכות שימוע ליושבי.

בקשת המוקד לדיון נוסף ומורחב בבג"ץ נדחתה גם היא. ב-7 לאוגוסט, לאחר דחיית שתי עתירות מקובצות אלו, הגיש המוקד תשע עתירות פרטניות, בהן התקיימו תנאים מיוחדים כמצבו הרפואי של מי מבני הבית וכו' אשר, ניתן היה לשער, יביאו את בג"ץ לחייב את המדינה למתן זכות שימוע.

בלילה שבין ה-18 ל-19 ליוני, בו נעצרו בני משפחות המבוקשים שכנגד שלושה מהם הוצאו צווי גירוש, נהרסו בתיהן של שתיים מהמשפחות. המוקד עתר לבג"ץ כנגד הריסתם של בתי ארבע המשפחות האחרות, בתים שלא נהרסו עד ליום כתיבת הדו"ח. במהלך ארבעת הימים הראשונים באוגוסט נהרסו תשעה בתים בגדה המערבית, בהם התגוררו בני משפחות של חשודים בביצוע פיגועים. ב-2 לאוגוסט, עם הדיווחים הראשונים בתקשורת על מבצע הרס זה, פנה המוקד לאלוף פיקוד המרכז בדרישה למתן אורכה של 48 שעות למשפחות למימוש זכותן לטעון כנגד ההריסה. בנוסף, הפעיל המוקד קו מיוחד לפניות בנושא, שפועל 24 שעות ביממה. ב-4 לאוגוסט הגיש המוקד שתי עתירות לבג"ץ בשמן של 35 משפחות שבניהן חשודים בביצוע פיגועים. העתירה הראשונה הוכנה במהלך הלילה והופרעה בקריאת טלפון בהולה של משפחה שחיילים פינו מביתה לצורך הריסתו. נסיון להגיש עתירה בעניין זה מיד, נתקל בסירוב המזכירה הראשית של בית המשפט. עם הגשת העתירה בשעה 8:30 בבוקר, היו שלושה מהבתים שנזכרו בה הרוסים כבר.

ני"ע, שהטיפול בהחזרת גופתו של בנה תואר בדו"ח הפעילות הקודם,¹⁶ התאלמנה זמן קצר לאחר קבורת בנה ומתגוררת בקלקיליה עם תשעת ילדיה, בקומה השלישית של בית בו מתגוררים עוד עשרה מקרובי משפחתה. ב-2 לאוגוסט, סמוך לשעה 3 לפנות בוקר, הגיעו חיילים לבית ופקדו על כל בני המשפחה לצאת מיד, כשרק בגדיהם לגופם, שכן בכונתם להרוס את הבית. ני"ע התקשרה בבהלה למוקד, שיצר קשר עם היועץ המשפטי לגדה המערבית וזה מסר, לאחר זמן קצר, כי לא ידוע על כוונה להרוס את הבית. לאחר מכן איפשרו החיילים לני"ע, ילדיה וקרוביה לשוב לביתם. בבוקר ה-4 לאוגוסט הגיש המוקד עתירה לבג"ץ בשמה של ני"ע ר-18 ראשי

ר"א מתגורר בדירה שכורה, הנמצאת בקומה השלישית בבניין בן שש קומות, עם אמו, אחותו, אחיו, אשת אחיו ובנם. המשפחה מתגוררת בדירה בשכירות זה 20 שנה. אח אחר של ר"א ביצע פיגוע בנתניה וגופתו הוחזרה למשפחה באמצעות המוקד. ל"נ, אלמנה כבת 50, מתגוררת בשכירות מ-1967 בבית בשכם, עם בנה, כלתה ושתי נכדותיה. בנה האחר ביצע, ככל הנראה, פיגוע התאבדות בהתנחלות שבי שומרון. בשם של ר"א, ל"נ ושבע משפחות נוספות, הוגשו עתירות לבג"ץ כנגד הכוונה להרוס בתים בהן מתגוררות משפחות שאחד מבניהן חשוד בביצוע פיגוע, כוונה שעלתה מעדויות קציני צה"ל בפני הוועדה המייעצת לעניין הגירוש לעזה וראיונות בכירים לתקשורת.

(תיקים 17986, 17991)

גם עתירות אלה נדחו. שופטי בג"ץ הודיעו בדיון כי המקום למימושה של זכות השימוע אינו בבג"ץ וכי כל משפחה יכולה לפנות למפקד כוחות צה"ל באזור במכתב, בו יפורטו נסיבותיה המיוחדות. וכך, כאשר עומד המפקד להוציא צו הריסה לבית מסוים, יוכל לבדוק את הכתוב במכתב המשפחה ולהכריע - להריסה או לא. החלטה זו של בג"ץ חסמה באופן מוחלט כמעט את אפשרות הפנייה לבית המשפט, למעט אם מתקיימות נסיבות מהן ניתן להסיק מראש כי בכוונת צה"ל להרוס בית מסוים, למשל אם חיילים מצלמים ומודדים את הבית או מודיעים על כך למשפחה.

ח"ט מתגוררת במחנה הפליטים בלאטה ליד שכם עם שבעת ילדיה 21 נכדיה. בנה ביצע ככל הנראה פיגוע בפתח תקווה בחודש מאי. ח"ט היתה בין העותרים בעתירה המקובצת שהוגשה ב-4 לאוגוסט. בשעה 2 בליל ה-13 לאוגוסט הגיעו חיילי צה"ל לבית, ציוו על דייריו לצאת והודיעו להם כי בכוונתם להרוס בדקות הקרובות. לבסוף הסתפקו החיילים בביצוע

חיפוש בבית אך טרם שעזבו אמרו לח"ט כי "אם ירצה השם" יהרוס צה"ל את הבית תוך 24 שעות. ח"ט הצליחה ליצור קשר עם המוקד רק למחרת. המוקד פנה בבהילות למפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית בבקשה לחזור בו מהכוונה להרוס את הבית ולאפשר, אם תידחה הבקשה, מתן שהות לפנייה לבג"ץ. תשובת היועץ המשפטי לגדה המערבית היתה כי טרם הוחלט על הריסת הבית וכי, על-פי פסיקת בג"ץ, אם יוחלט על הריסתו ייבחן המידע בנוגע לח"ט ויישקל. לאור הסתירה בין דברי הכוחות בשטח לתשובת היועץ, הגיש המוקד ב-14 לאוגוסט עתירה לבג"ץ בנדון. בתשובתה התחייבה המדינה להעניק לח"ט זכות טיעון מבעוד מועד, "אלא אם לא ניתן יהיה לעשות כן לפי המבחנים שנקבעו בבג"ץ". ב-21 לאוגוסט, בשעה 3 לפנות בוקר הגיעו שוב חיילים לביתה של ח"ט, נכנסו, תוך שהם משתמשים בשכך כ"מגן אנושי", הוציאו את כל אנשי הבית, ערכו חיפוש ולפני שעזבו ציוו להוציא עד למחרת את תכולתו, כיוון שבכוונתם להרוס. מבירורים קדחתניים שערך המוקד בשעה שהחיילים שהו בבית, התברר כי אין כוונה להרוס וכי ההתחייבות שניתנה בבג"ץ בעינה עומדת. **(תיק 17998)**

באין אפשרות אחרת נאלצו המשפחות להסתפק בתשובת המדינה כי טרם נפלה החלטה בדבר הריסת הבית וכי, אם תקבל, תיעשה על-פי הנהלים שנקבעו בעתירות המקובצות מראשית חודש אוגוסט. אולם בסוף חודש אוקטובר נתגלה כי ערכה של תשובה זו כקליפת השום. שני בתים לגביהם התקבלה תשובה בנוסח זה מהיועץ המשפטי לגדה המערבית, נהרסו בסמוך למתן התשובה.

מ"ח וא"א מגינין ביצעו פיגוע התאבדות בצומת כרכור ב-21 לאוקטובר. ב-23

גם במקרים הבודדים שבהם הוצאו צווי הריסה ונתאפשר למשפחות לערער עליהם בפני המפקד הצבאי ובג"ץ, אישר בג"ץ את פעולת הריסת הבתים.

 מ"ב הוא בעליו של בית בן שתי קומות באבו דיס, בו מתגוררים הוא ושבעת ילדיו. בקומת הקרקע מצויה חנות שעליה פרנסת המשפחה. פ"ח וחמשת ילדיה גרים בבית באבו דיס. שניים מבני משפחות אלה ביצעו פיגוע התאבדות בירושלים בדצמבר 2001. בני שתי המשפחות נחקרו על-ידי גורמי הביטחון ולא נמצא קשר בינם לבין מבצעי הפיגוע, לבד מקשר דם. בעתירה שהגישו המשפחות עוד בשנת 2001, התחייבה המדינה להודיע להן לפחות 48 שעות מראש על הכוונה להרוס את ביתם. ב-24 לאוגוסט 2002, מעט לאחר חצות, נמסרו לידי המשפחות צווי החרמה והריסה לבתיהם. המוקד ערער על הצווים בפני מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית. משלא נתקבלה תשובה לערעור, עתר המוקד לבג"ץ ב-25 לאוגוסט בשם שתי המשפחות. ב-17 לספטמבר דחה בית המשפט את העתירה ואישר את הריסת הבתים, זאת למרות שפסק כי אין הוכחה לפיה לבני המשפחות היה חלק במעשי בניהן, אך הטיל על בני המשפחות "חזקת ידיעה" אודות מעשיהם ומחשבותיהם של הבנים. יומיים לאחר מכן פוצץ צה"ל את ביתה של פ"ח ודחפורים החריבו את ביתו של מ"ב. **(תיקים 17980, 22812)**

 הרשויות ניצלו את ההקלות בהן זיכה אותן בג"ץ ותופעת הריסת הבתים הולכת ומתרחבת: בחודש נובמבר נהרסו 34 בתים כעונש על פעילות בן משפחה, המספר הגדול ביותר מזה למעלה מעשור;¹⁷ גם בתי משפחות של מי שנחשדים כחברים זוטרים בהתארגנויות חבלניות נהרסים;¹⁸ חיילי צה"ל מאיימים על משפחות בפיצוץ בתיהן באם

באוקטובר פנו בני המשפחות למוקד בבקשה למנוע פגיעה בבתיהם. המוקד פנה בו ביום ליועץ המשפטי של הגדה המערבית, וזה השיבו במכתב למחרת כי "... לא נפלה החלטה להרוס את הבתים... אם יוחלט בעתיד להרוס את הבתים הנ"ל יפעלו הרשויות בהתאם למבחנים שנקבעו בבג"ץ...". ב-28 לאוקטובר, באישון לילה, הגיעו חיילי צה"ל לבתי המשפחות, פוצצו את בית משפחת א', תוך גרימת נזק קשה לשלושה מבנים שכנים, והחריבו בדחפורים את בית משפחת ח'. **(תיקים 23144, 23145)**

לאור מקרה זה לא הסתפק עוד המוקד בתשובות הצבא, ושב לעתור לבג"ץ בכל מקרה בו מתקיים חשד לכוונה להריסת בית.

 ב-9 לספטמבר פנתה משפחת נ' מחברון למוקד בבקשה להסדיר את החזרת גופתו של בנה שביצע לכאורה פיגוע ירי בחודש מרץ. ב-21 לאוקטובר הגיעו חיילים לבית המשפחה וצילמו אותו. המוקד שיגר פקס בהול ללשכת היועץ המשפטי לגדה המערבית ובו טיעונים כנגד הריסת הבית ודרישה להודעה מראש על כוונה להרוס. תשובת הרשויות, שניתנה ב-29 לאוקטובר, היתה זהה לתשובות בשני מקרי ההריסה שבוצעו יום קודם. לפיכך הגיש המוקד ב-30 לאוקטובר עתירה לבג"ץ בדרישה שלא להרוס את הבית, או לפחות להתחייב להוצאת צו, עליו יוכלו בני המשפחה להשיג. באותו יום הוציא בג"ץ צו ביניים האוסר על הריסת הבית עד לקיום דיון בעתירה. **(תיק 23152)**

המוקד אינו מסתפק עוד בתשובות המדינה לבג"ץ, הזהות לתשובות צה"ל בשלב שלפני העתירות, וממשיך לעמוד על העיקרון של מתן זכות טיעון ולפיכך ממשיך לפנות לבג"ץ במקרה של בית העומד בסכנת הריסה.

טרור יש הצדקה להריסה גם בתחומי המדינה, התקבלה ובג"ץ דחה אותן ב-5 לינואר 2003; גם במסדרונות השלטון הובעה תמיכה כזאת.

17. על-פי נתוני בצלם, www.btselem.org.

18. הארץ, 24.11.02, עמ' 3א.

19. הארץ, 23.8.02, עמ' 2א.

לא יסגירו את בניהן;¹⁹ צווי הריסה ואטימה הוצאו כנגד בתי תושבים ישראלים ממזרח ירושלים, שבני משפחתם נחשדו בחברות בחולייה שביצעה פיגועים ("חוליית סילואן"). נגד צווים אלו עתר המוקד לבג"ץ ב-23 לספטמבר. עמדת המדינה בעתירות, כי לנוכח התגברות מעורבותם של תושבי ישראל בפעילות